

The background of the cover features a fighter jet, likely an F-35, flying from the bottom right towards the top left. It is set against a blurred aerial view of a coastal city with a prominent bridge and industrial areas.

MIVD

Jaarverslag

2016

Sleutelrol voor MIVD

De wereld om ons heen is onrustig. Onze in- en externe veiligheid staan onder druk en zijn ook onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dit wordt keer op keer pijnlijk duidelijk. Aanslagen in Europese steden, het neerhalen van de MH-17, radicalisering, cyberaanvallen, grootse migratiestromen en ga zo maar door. Om de wereld veiliger te maken, worden onze militairen veelvuldig en overal ingezet. In eigen land, nabij onze landsgrenzen maar ook ver weg. Bij dit alles vervult de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) een sleutelrol. Goede inlichtingen, en dus een goede informatiepositie, zijn immers letterlijk van levensbelang.

Een van de meest ingrijpende veranderingen sinds het begin van deze eeuw is de exponentiële ontwikkeling van het digitale domein. Dit betekent ook iets voor de werkwijze van de MIVD. In februari jl. heeft de Tweede Kamer ingestemd met de nieuwe Wet op de inlichtingen en veiligheidsdiensten (Wiv). Als ook de Eerste Kamer met deze wet instemt, krijgt de MIVD dan eindelijk de bevoegdheden die de dienst zo hard nodig heeft. De huidige wet, op basis waarvan de dienst nu opereert, is gedateerd en te beperkt. Ook terroristen en andere kwaadwilligen communiceren immers in bits en bytes, via de kabel dus. Die nieuwe Wiv is dan ook geen nice to have maar een absolute must.

In dit jaarverslag leest u meer over het werk van de MIVD

Medewerkers van de MIVD doen hun werk in stilte en achter de schermen. Om die reden krijgen zij niet altijd de publieke waardering die ze wel degelijk verdienen. In dit jaarverslag leest u meer over het werk van de MIVD. Op hoofdlijnen, dit is per slot van rekening inherent aan aard en karakter van een inlichtingendienst. Desalniettemin hoop ik dat het jaarverslag u een beeld geeft van de vele werkzaamheden van de MIVD. Het belang hiervan is en blijft groot.

*Jeanine Hennis-Plasschaert
Minister van Defensie*

Wij zijn de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

De MIVD levert dreigingsanalyses en inlichtingenproducten aan de ministeries van Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken, Veiligheid & Justitie en Defensie. Met deze ministeries maakt zij in de Geïntegreerde Aanwijzing Inlichtingen & Veiligheid (GA I&V) specifieke afspraken over aandachtsgebieden en diepgang van de onderzoeken. De GA I&V wordt jaarlijks vastgesteld door de minister-president en de ministers van Binnenlandse Zaken en Defensie, na overleg met de ministers van Buitenlandse Zaken en Veiligheid & Justitie. De MIVD voorziet ook bondgenoten, nationale en internationale organisaties van dreigingsanalyses en inlichtingenproducten.

Bondgenoten, nationale en internationale organisaties worden van dreigingsanalyses en inlichtingenproducten voorzien

De (contra-)inlichtingenproducten die de MIVD levert, moeten voorkomen dat de afnemers ervan voor verrassingen komen te staan. Dat brengt met zich mee dat bijzondere inlichtingenmiddelen en voldoende capaciteit moeten worden ingezet om klanten de gewenste informatie te verstrekken. Niet elke analyse kan met de gewenste diepgang worden geleverd. Zo kan tijd een beperkende factor zijn om tot een volledig beeld te komen.

Over het algemeen moeten analyses snel kunnen worden gemaakt, beknopt zijn en toegesneden op de behoefte van de afnemer. Ze moeten leiden tot beter begrip van de omgeving (*situational awareness* en *situational understanding*). Met teams van analisten en specialisten werkt de MIVD aan het verzamelen en verwerken van informatie. De analyses kunnen op drie niveaus worden uitgevoerd:

- **Strategische analyses:** deze analyses geven inzicht in de algemene veiligheidssituatie en de stabiliteit van een regio of een land;
- **Militair-operationele analyses:** deze analyses richten zich op capaciteiten, activiteiten en intenties van militaire tegenstanders. Deze analyses worden voornamelijk gemaakt voor uitgezonden eenheden en geven specifieke informatie over het inzetgebied;
- **Tactische analyses:** deze analyses ondersteunen de patrouilles en operaties in het inzetgebied met inlichtingen.

Wettelijke taken

De taken van de MIVD zijn vastgelegd in de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (Wiv) 2002 en de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo). Deze taken zijn:

A) Het doen van onderzoek:

- naar het potentieel en de strijdkrachten van andere mogendheden voor een juiste opbouw en doeltreffende inzet van de krijgsmacht;
- naar factoren die van invloed zijn of kunnen zijn op de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde voor zover de krijgsmacht daarbij betrokken is of naar verwachting kan worden betrokken.

B) Het doen van veiligheidsonderzoeken.

C) Het doen van onderzoek dat nodig is voor het treffen van maatregelen:

- om activiteiten te voorkomen die de veiligheid of paraatheid van de krijgsmacht schaden;
- voor een juist verloop van mobilisatie en concentratie van de strijdkrachten;
- voor een ongestoorde voorbereiding en inzet van de krijgsmacht om de internationale rechtsorde veilig te stellen of te herstellen (zie ook A, tweede aandachtspunt).

D) Het bevorderen van maatregelen ter bescherming van de onder C genoemde belangen, waaronder begrepen maatregelen voor de beveiliging van geheime gegevens van de krijgsmacht.

E) Het doen van onderzoek naar andere landen, ten aanzien van onderwerpen met militaire relevantie, die in de Geïntegreerde Aanwijzing Inlichtingen & Veiligheid zijn opgenomen.

F) Het opstellen van dreigingsanalyses voor taken in het kader van de bewaking en beveiliging van personen.

Oren en ogen van de krijgsmacht

De MIVD maakt bij het opstellen van (contra-)inlichtingenproducten zoveel mogelijk gebruik van openbare bronnen. Meestal volstaan die niet om de gewenste inlichtingenpositie te bereiken. De MIVD beschikt daarom over de bevoegdheid bijzondere inlichtingenmiddelen in te zetten.

De inzet van bijzondere inlichtingenmiddelen is in de wet geregeld. Voor het gebruik hiervan wordt altijd een afweging gemaakt of het in te zetten middel noodzakelijk en proportioneel is. Ook wordt er eerst gekeken of er op een andere, minder ingrijpende manier aan de benodigde informatie kan worden gekomen. Er is in- en extern toezicht op de inzet van bijzondere inlichtingenmiddelen. Deze inzet is bovendien met waarborgen omgeven.

Voor bepaalde dossiers is het van belang om over een eigen en (grotendeels) onafhankelijke inlichtingenpositie te beschikken. De MIVD wil haar rapporten niet baseren op niet-verifieerbare informatie van derden.

Tijdens het lopende jaar kan de behoefte aan inlichtingen uiteraard bijgesteld worden naar aanleiding van gebeurtenissen in de wereld. In zulke gevallen kan het nodig zijn prioriteiten te stellen: wat moet de MIVD niet meer doen om in de nieuwe behoefte te kunnen voorzien. Na overleg met de afnemers kunnen de inspanningen op een bepaalde regio of dossier worden teruggebracht of zelfs gestopt. Met de vrijgekomen capaciteit wordt de nieuwe behoefte ingevuld.

De MIVD beweegt mee met de steeds veranderende prioriteiten

MIVD vraagt verder de afnemers periodiek aan te geven of geleverde producten en diensten aan de afgesproken kwaliteitseisen (waaronder diepgang, voorspellend vermogen, tijdigheid en volledigheid) hebben voldaan. De resultaten kunnen leiden tot besluiten om de onderzoekscapaciteit anders in te zetten.

Inlichtingenbronnen

Voor een analyse kunnen de volgende bronnen worden gebruikt:

- *Open Source Intelligence (OSINT)*: verzamelen en analyseren van informatie uit openbare bronnen;
- *Imagery Intelligence (IMINT)*: analyse en rapportage van inlichtingen aan de hand van beelden van satellieten en luchtgebonden wapensystemen;
- *Classified Intelligence (CLASSINT)*: gerubriceerde informatie en inlichtingen van (inter)nationale militaire netwerken en partners;
- *Signals Intelligence (SIGINT)*: inlichtingen uit onderschepping en verwerking van gegevens uit telecommunicatie en elektromagnetische uitzendingen;
- *Human Intelligence (HUMINT)*: inlichtingen op basis van informatie uit menselijke bronnen;
- *Medical Intelligence (MEDINT)*: informatie over onder meer epidemieën;
- *Geospatial Intelligence (GEOINT)*: een analysetechniek waarbij verschillende soorten inlichtingen overzichtelijk op een landkaart worden gepresenteerd zodat de analist patronen kan herkennen;
- *Cyber (Computer Network Exploitation)*: het verzamelen van inlichtingen uit computers die op een netwerk zijn aangesloten;
- *Forensisch onderzoek*: het verzamelen van inlichtingen uit forensisch onderzoek op computers en andere apparaten;
- Commercieel verkrijgbare data.

Russische Federatie

De toename van Russische militaire en hybride middelen en de inzet ervan zijn voor de MIVD aanleiding de ontwikkelingen in de Russische Federatie te volgen.

Algemeen

De ontwikkelingen in het afgelopen jaar hebben wederom aangetoond dat in de ogen van het Russisch leiderschap westerse en Russische veiligheidsbelangen onverenigbaar en strijdig zijn. Het Russische veiligheidsparadigma is uiterst traditioneel en gaat uit van *zero sum* denken: een toenemende veiligheid van de één gaat automatisch en direct ten koste van de ander. De Russische dreigingsperceptie is er één van strategische omsingeling, waarbij het Westen (VS, NAVO en EU) in de Russische visie voorbijgaat aan voor Rusland essentieel geachte veiligheidsbelangen. Belangrijk is dat het hierbij niet alleen gaat om de ontwikkeling en verdeling van machtsmiddelen, maar ook om botsende wereldbeelden en onderliggende waardesystemen. Het overgrote deel van de Russische bevolking deelt de opvatting van de Russische overheid.

De Russische Federatie is gebaat bij een zekere mate van (controleerbare) instabiliteit aan zijn grenzen om op die wijze invloed te kunnen uitoefenen in de buurlanden. Verontrustend hierbij is de combinatie van toenemend militair vermogen gericht op het voeren van een grootschalig conflict, hybride oorlogvoering en tactieken gericht op het aantasten van westerse besluitvormingsprocessen. Daarnaast wordt getracht de interne cohesie van NAVO en EU te verstoren en is er sprake van een toegenomen antiwesterse retoriek. Moskou blijft streven naar een significant kleinere rol voor de NAVO in de veiligheidsstructuur van Europa. Daarnaast blijft erkenning als grootmacht op het geopolitieke toneel een belangrijke doelstelling. De Russische interventies in Oekraïne en Syrië, gekoppeld aan het militair optreden in de onmiddellijke omgeving van het NAVO-verdragsgebied, zijn uitingen van een verhardend en in toenemende mate agressief Russisch buitenland- en veiligheidsbeleid. Essentieel in dit Russische beleid is, naast het behoud van de nucleaire verhouding en de strategische balans met de VS, een aanhoudende invloed in de voormalige Sovjetrepublieken (het zogenoemde Nabije Buitenland) en aangrenzende zeeën.

Het Russische militaire optreden in Syrië is indicatief voor een assertiever Russisch buitenlands- en veiligheidsbeleid en de toenemende rol die de Russische strijdkrachten hierin innemen. Moskou is bondgenoot van het zittende Syrische bewind en levert luchtsteun en overige militaire steun aan operaties van het Syrische leger. Hierbij vallen veel burgerslachtoffers. De Russische Federatie heeft in 2016 met relatief beperkte middelen een plek aan de onderhandelingstafel veroverd en werpt zich daarmee op als een internationale speler en bemiddelaar. Tegelijkertijd houdt het zich niet aan de normen van het internationaal recht.

De MIVD volgde de veiligheidssituatie in het oosten van Oekraïne nauwlettend, vanwege de ontwikkelingen in het oosten van Oekraïne, met een reëel potentieel voor escalatie en regionale destabilisatie.

Hybride oorlogvoering en tactieken

Hybride oorlogvoering maakt al sinds jaar en dag deel uit van het Russische politieke en militaire instrumentarium. Deze methode van oorlogvoering is met name gericht tegen de staten van de voormalige Sovjet-Unie. Hybride tactieken richten zich bovendien ook op staten en internationale organisaties die verder van Rusland af liggen. In het geval van de Russische Federatie is het oogmerk van hybride oorlogvoering om invloed, in wat het ziet als een essentiële bufferzone, in stand te houden of uit te breiden. Rusland doet dit op een manier, zodat de inmenging van derden in een eventueel conflict wordt vermeden en de kosten van het conflict zo laag mogelijk worden gehouden. Door hybride oorlogvoering en tactieken wordt getracht onzekerheid te creëren bij derden (het Westen, NAVO en EU), de eensgezindheid te ondergraven, besluitvormingsprocessen aan te tasten en de publieke opinie negatief te beïnvloeden.

Beïnvloedings- en informatieoperaties ondersteunen de strategische doelstellingen. Moskou presenteert het eigen optreden als humanitair, redelijk en de-escalerend. Het westerse optreden (zoals de NAVO *reassurance measures* ten behoeve van de Baltische staten) wordt daarentegen afgeschilderd als hysterisch, schijnheilig, anti-Russisch en escalerend.

Ontwikkeling militair vermogen

Er is duidelijk sprake van een toenemend Russisch conventioneel en nucleair militair vermogen aan de NAVO-oostflank, waaronder de Baltische Zee regio. De Russische Federatie gebruikt dit militair vermogen in toenemende mate als instrument voor buitenlands beleid, voor *strategic messaging* (het uiten van extreme onvrede aangaande veiligheidsontwikkelingen door het opzichtig optreden met conventionele en nucleaire militaire middelen) en voor militair machtsvertoon. Het Russische politiek en militair optreden uit zich in een aanhoudende en zelfs toenemende regionale instabiliteit aan zowel de oostflank van het NAVO-verdragsgebied als in het Midden Oosten. Hierbij is regelmatig sprake van provocatief optreden, waarbij Russische eenheden zich ophouden in de directe omgeving van het grondgebied, het luchtruim of de territoriale wateren van NAVO-lidstaten. Er bestaat een zeker risico op (ongewilde) escalatie of incidenten. Over deze risico's is het afgelopen jaar gesproken in de NAVO-Rusland Raad. De MIVD rapporteert over genoemde militaire activiteiten en de mogelijke betekenis hiervan voor de NAVO en het Nederlandse veiligheidsbeleid.

Digitale dreiging Russische Federatie

Russische inlichtingendiensten ontwikkelen al jarenlang zeer aanzienlijke capaciteiten in het digitale domein. Naast een uitgebreid programma om digitale communicatie te onderscheppen, zijn er ook Russische hackers actief voor de Russische staat. Het defensie-, binnenland- en buitenlandbeleid van de Russische Federatie speelt een doorslaggevende rol bij de keuze van de doelwitten van de hackers.

Rusland heeft ook toegang tot capaciteiten die geschikt zijn om conventionele militaire inzet te ondersteunen in het digitale domein, bijvoorbeeld door middel van digitale aanvallen op kritieke infrastructuur in andere landen. Een ander voorbeeld is een spionerende app op de mobiele telefoons van artillerieofficieren van het Oekraïense leger, waardoor onder meer troepenbewegingen konden worden gevolgd.

Door de Amerikaanse inlichtingendiensten zijn digitale aanvallen tegen de Democratische partij onder meer aan de Russische militaire inlichtingendienst *Glavnoje Razvedyvatelnoje Oepravlenije* (GROe) toegeschreven. Diezelfde dienst voerde ook digitale aanvallen uit op civiele instellingen zoals het *World Anti-Doping Agency* (WADA), waarna medische dossiers van westerse atleten in aangepaste vorm publiek zijn gemaakt of verzonden aan verschillende media. In het digitale domein is de scheiding tussen civiel en militair minder helder dan in de werkelijke wereld.

China

Als onderdeel van zijn strategische inlichtingentaak volgde de MIVD de ontwikkelingen in het Chinese buitenland-, veiligheid- en defensiebeleid. China streeft naar een krijgsmacht die past bij zijn rol als mondiale grootmacht en ontwikkelt de militaire capaciteiten hiervoor. De Chinese krijgsmacht (PLA) geldt als een belangrijk instrument van het Chinese buitenlandbeleid. De Chinese krijgsmacht is eind 2015 gestart met een grote reorganisatie die tot doel heeft de PLA om te vormen tot een moderne en meer efficiënte krijgsmacht. De reorganisatie moet omstreeks 2020 gerealiseerd zijn. Naast structurele en organisatorische veranderingen zal de PLA in omvang worden gereduceerd van 2,3 naar 2 miljoen militairen. De MIVD verwacht echter niet dat de reorganisatie merkbare gevolgen buiten China zal hebben.

Ondanks een verdere toename van het aantal activiteiten van vooral de Chinese luchtmacht en marine, is de situatie in China's maritieme periferie in 2016 relatief rustig gebleven. Wel heeft China zijn regelmatige presentie in wateren rond de door China en Japan betwiste Senkaku/Diaoyu-eilanden voortgezet. Onder begeleiding en coördinatie van de Chinese kustwacht waren in augustus zelfs tijdelijk meer dan 300 Chinese vissersschepen rond de eilanden actief. Met de toename van zijn militaire capaciteiten en ambities als mondiale grootmacht nemen ook het aantal Chinese militaire vliegen vaarbewegingen in het westelijk deel van de Stille Oceaan toe.

De terughoudende opstelling van de Filipijnse regering na de voor China negatieve uitspraak van het Permanent Hof van Arbitrage (PHvA) ten aanzien van China's maritieme claims in de Zuid-Chinese Zee, heeft er waarschijnlijk toe bijgedragen dat de situatie in dit deel van Azië eveneens relatief rustig is gebleven. De zware diplomatieke en politieke druk die China zowel tijdens als na de arbitragezaak op partijen heeft uitgeoefend om zich niet met de zaak in te laten, past binnen de benadering die China hanteert als het van mening is dat zijn belangen in het geding zijn.

Ook in 2016 is China onverminderd door gegaan met het inrichten van de kunstmatige eilanden die het in de Zuid-Chinese Zee heeft gebouwd. Het laten landen en opstijgen van enkele

passagiersvliegtuigen op twee van deze ‘eilanden’ in januari, kunnen niet verhullen dat deze ‘eilanden’ primair een militair doel dienen, en hierdoor een bron van zorg in de regio zijn. In reactie op de Chinese militaire activiteiten zijn inmiddels ook andere landen rond de Zuid-Chinese Zee begonnen met het uitbreiden van militaire capaciteiten op de door hen bezette eilanden, rotsen en riffen.

Buiten Azië kenmerkt de Chinese militaire aanwezigheid zich vooral door de Chinese antipiraterijmissie in de Golf van Aden en de Chinese deelname aan de verschillende VN-missies in vooral Afrika. Om deze activiteiten te kunnen ondersteunen, is China begonnen met de bouw van zijn eerste buitenlandse militaire basis in Djibouti. Deze basis, die mogelijk al in 2017 gereed is, wordt door de Chinese regering stevast aangeduid als een ‘logistiek steunpunt’. Deze aanduiding is waarschijnlijk het gevolg van het jarenlang door de Chinese regering gepropageerde standpunt dat China geen buitenlandse militaire bases nastreeft. Gelet op de rol die China met zijn krijgsmacht voorstaat bij het beschermen van zijn overzeese belangen, zal de Chinese militaire basis in Djibouti waarschijnlijk een bruggenhoofdfunctie vervullen voor verdere Chinese militaire activiteiten rond de Indische Oceaan, in Afrika en het Midden-Oosten.

De opkomst van China als grote mogendheid op het wereldtoneel veroorzaakt een verandering in de mondiale machtsbalans. Hoewel China de bestaande internationale rechtsorde in het algemeen accepteert, pleegt het deze in toenemende mate te interpreteren op een wijze die overeenkomt met zijn eigen belangen. Dit kan ertoe leiden dat China’s woorden en daden van elkaar kunnen verschillen.

Digitale spionage

China’s digitale spionagecapaciteiten zijn uitgebreid. In verschillende openbare publicaties is China bekritiseerd voor het op grote schaal orkestreren van digitale spionage tegen doelwitten in het buitenland. China zet zijn capaciteiten in voor het verkrijgen van politieke, economische en militaire inlichtingen. Het land streeft een positie na als geopolitiek zwaargewicht. Snelle economische en militaire doorontwikkeling zijn daarvoor een noodzakelijke voorwaarde. De defensie-industrie blijft dan ook wereldwijd een belangrijk aandachtsgebied voor de Chinese staat.

Iran

Iran heeft veel invloed in de regio. In 2016 is er daarom frequent gerapporteerd over het militair-strategische optreden van dit land. Dit gold op de eerste plaats voor de toegenomen directe betrokkenheid van Iran bij de strijd van het Syrische regime tegen de diverse oppositiegroepen. Daarnaast was de Iraanse steun aan zowel de Iraakse regering als Sjiitische milities en Koerden in Irak reden voor de rapportages. Voor Iran staat het bijdragen aan het vernietigen van ISIS en geestverwante groepen onveranderd voorop. Deze strijd blijft deel uitmaken van het Iraanse nationale veiligheidsbeleid.

Iran heeft zijn potentieel van de strategisch afschrikking en daarmee de mogelijkheid tot vergelding vergroot. De ballistische rakettenmacht is uitgebreid. Mede tegen deze achtergrond, en zo ook met het oog op de rol van Iran ten aanzien van Syrië, Irak, Libanon en Afghanistan, is de rivaliteit met Saudi-Arabië verder toegenomen. Deze ontwikkeling van toenemende polarisatie baart zorgen.

Verder besteedde de MIVD aandacht aan de Iraanse veiligheidsperceptie wat betreft de Perzische Golf en de Straat van Hormuz. Een strategisch militair middel voor Iran is het ontplooien van zijn marine in deze economisch vitale zeeroute. Ook het onderzoek naar de militaire capaciteiten in het ambitieuze en geavanceerde Iraanse cyberprogramma heeft de MIVD voortgezet.

Afrika Indicator & Warning

Naast de geprioriteerde missiegebieden volgt de MIVD ook de ontwikkelingen in landen in Afrika, waar sprake is van conflicten en crises die van invloed kunnen zijn op Nederlandse belangen. In dat kader rapporteerde de MIVD in 2016 over militaire en veiligheidsrelevante ontwikkelingen (I&W) op het Afrikaanse continent in brede zin.

In 2016 heeft de terroristische dreiging in Mali zich ook in een aantal andere landen in de regio gemanifesteerd. Dit kwam onder meer tot uiting bij aanslagen in Burkina Faso en Ivoorkust. Ook zijn in het grensgebied van Mali met zowel Burkina Faso als Niger veiligheidstroepen van de betreffende landen doelwit geweest van aanvallen van de al-Sahraoui strijdgroep die zich loyaal heeft verklaard aan ISIS. Verschillende landen, waaronder Niger, Mauritanië en Senegal, blijven kwetsbaar voor deze dreiging. Terroristische netwerken in Mali zijn tevens verantwoordelijk voor de ontvoering van westerlingen in de regio. Zowel in Mali als in Burkina Faso en Niger zijn dit jaar wederom westerlingen ontvoerd.

In Nigeria heeft de in 2015 verkozen president Buhari de strijd tegen Boko Haram nieuw leven ingeblazen. Militaire operaties in het noorden en een nauwere internationale samenwerking binnen de *Multinational Joint Task Force* hebben er voor gezorgd dat Boko Haram veel van zijn territoriale controle is kwijtgeraakt. Hoewel grootschalige aanvallen door Boko Haram minder vaak voorkomen, is de regio nog steeds zeer kwetsbaar voor aanslagen.

In Ethiopië vonden in 2016 demonstraties plaats in de regio's Oromia en Amhara. De protesten zijn onder meer ingegeven door ontevredenheid over het door de Tigrayelite gedomineerde politieke stelsel, de landonteigening voor economische projecten en de uitbreiding van Addis Abeba. Door onder meer een harde aanpak van de autoriteiten, is de regering er voorlopig in geslaagd een relatieve rust te bewerkstelligen. Daarnaast is een wijziging in het kabinet doorgevoerd en zijn enkele politieke maatregelen aangekondigd. Veel oorzaken van de onrust blijven echter onopgelost.

In Burundi heeft de controversiële derde ambtstermijn van zittend president Nkurunziza geleid tot grootschalige protesten vanuit de bevolking en de politieke oppositie. Het gewelddadig onderdrukken van deze protesten heeft geresulteerd in mensenrechtenschendingen op grote schaal. Intussen heeft het land de samenwerking met het Internationaal Strafhof en het Hoge Commissariaat voor de Mensenrechten opgezegd.

Latijns-Amerika en de Caribische regio

In een gezamenlijk team (TCG) vergaren AIVD en MIVD inlichtingen en achtergrondinformatie over de regio Latijns-Amerika en het Caribisch gebied. De eilanden Sint Eustatius, Saba en Bonaire zijn bijzondere Nederlandse gemeenten. Daarmee reiken de grenzen van Nederland, en dus de inlichtingen- en veiligheidstaken van de AIVD en de MIVD, tot in Latijns-Amerika. Bovendien zijn het buitenlandbeleid en de verdediging van de territoriale integriteit Koninkrijks aangelegenheden. De Nederlandse krijgsmacht is daarom permanent aanwezig in de Caribische delen van het Koninkrijk. Ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op deze presentatie worden vanzelfsprekend door de diensten gevolgd.

Venezuela is in toenemende mate ten prooi gevallen aan een combinatie van politieke, economische en sociale spanningen. Het land ondergaat een diepe economische crisis. De val van de wereldolieprijzen heeft de situatie verslechterd. Als gevolg van de economische problemen heeft de Venezolaanse bevolking te kampen met tekorten aan eerste levensbehoeften en een sterk verslechterde veiligheids- en gezondheidssituatie.

Op politiek gebied blijft sprake van toegenomen polarisatie tussen de Venezolaanse regeringspartij en de verenigde oppositie. Daarbij wordt het gebrek aan respect voor politieke en humanitaire rechten steeds evidenter.

De verwachting is dat de negatieve trends voor Venezuela ook in 2017 zullen aanhouden. De instabiele situatie in Venezuela heeft een negatief effect op de regionale veiligheidssituatie. Vanwege de potentiële uitstralingseffecten blijven de AIVD en MIVD de ontwikkelingen nauwlettend volgen om zo de Koninkrijksregering van handelingsperspectief te voorzien.

Mali

Mali

Mission Multidimensionnelle Intégrée des Nations Unies pour la Stabilisation au Mali (MINUSMA) brengt veiligheid en stabiliteit voor de bevolking van Mali. Nederlandse militairen verzamelen, verwerken en analyseren inlichtingen voor de Verenigde Naties, die hierdoor effectiever kunnen optreden. De MIVD ondersteunt de missie met inlichtingenproducten, zowel voor de besluitvorming in Den Haag als voor de taakuitvoering in Mali.

De situatie in Mali werd beïnvloed door spanningen tussen separatistische groeperingen (verenigd in *la Coordination des Mouvements de l'Azawad*, CMA), regeringsgezinde milities (verenigd in *la Plateforme*) en de Malinese overheid. De implementatie van het medio 2015 ondertekende vredesakkoord van Algiers nam gedurende het afgelopen jaar steeds concretere vormen aan. Dit zorgde in de uitvoeringsfase voor veel onderhandelingen tussen de groeperingen over de verdeling van macht en middelen. Zo was de zetelverdeling in de interim-besturen in de noordelijke regio's - zoals vastgelegd in het vredesakkoord - niet alleen onderwerp van onderhandeling, maar ook een belangrijk twistpunt. Betrokken partijen zijn er niet in geslaagd het hierover eens te worden. Daarnaast leverden de beoogde gezamenlijke patrouilles en de gewenste legering van strijders discussie op. Met name de cohesie binnen de separatistische CMA stond onder druk. Diverse splintergroeperingen splitsten zich af in de hoop op die wijze een groter aandeel in het (lucratieve) vredesproces te kunnen bemachtigen.

Vooral in de Noord-Malinese regio Kidal werden de conflicten tussen de gewapende groeperingen steeds meer tribaal en etnisch van aard. De strijd om de macht in deze CMA-gedomineerde regio speelde zich af tussen de Ifoghas Toeareg (behorend tot de CMA) en Imghad Toeareg (behorend tot *la Plateforme*) en leidde verschillende keren tot gewapende confrontaties. Daarnaast leidt het veiligstellen van handelsroutes voor drugsmokkel dikwijls tot confrontaties tussen deze groepen.

Syrië en Irak

Operatie *Inherent Resolve* (OIR) is gericht tegen Islamitische Staat in Irak en al-Sham (ISIS). Nederlandse F-16's waren tot 1 juli 2016 bij deze strijd betrokken. Verder worden Iraakse en Koerdische militairen door onder meer Nederlandse militairen getraind. Militairen van de missie *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) observeren het grensgebied tussen Israël, Syrië en Libanon. Ook in het afgelopen jaar zijn Nederlandse militairen hierbij ingezet. De MIVD ondersteunt deze missies met inlichtingenproducten, zowel voor de besluitvorming als de taakuitvoering.

Naast de strijd tegen ISIS woedde de burgeroorlog in Syrië onverminderd voort. In de loop van het jaar wist het Syrische bewind het initiatief naar zich toe te trekken, niet in de laatste plaats door de militaire (lucht)steun van de Russische Federatie. De strijd tussen het bewind en de Syrische gewapende oppositie speelt zich vooral af in West-Syrië, met de hoogste intensiteit in het noordwesten en bij Aleppo. ISIS heeft zich militair gezien in Syrië weten te handhaven, al moest zij terrein prijsgeven. Door het verlies van het Turks-Syrische grensgebied is het voor ISIS moeilijk geworden om buitenlandse strijders naar het 'kalifaat' te brengen.

In Oost-Syrië slaagden Syrische Koerden er in om terrein op ISIS te heroveren. Toch bleef ISIS in dit deel van Syrië bewegingsvrijheid houden. Het optreden van de Syrische Koerden tegen ISIS is onderwerp van discussie met Turkije, omdat dat land de dominante Syrisch-Koerdische partij als een verlengstuk van de Turks-Koerdische PKK beschouwt.

In Irak heeft ISIS veel terrein verloren, in zowel de Tigris als de Eufraat-vallei. ISIS heeft nog beperkte delen onder controle, met de stad Mosul als belangrijkste strategische bolwerk. Naast het verdedigen van dit territorium, richtte de groepering zich in toenemende mate op offensieve acties, zoals aanslagen, op veiligheidstroepen aan de fronten, maar ook tegen de bevolking elders in Irak. In oktober is het offensief van de coalitie gestart voor de herovering van Mosul.

Libanon

Ook Libanon is een aandachtsgebied voor de MIVD. Het voortdurende conflict in Syrië heeft ernstige politieke- en veiligheidsimplicaties voor Libanon tot gevolg. Het grote aantal vluchtelingen, ca. één op de vijf mensen in Libanon is Syrisch vluchteling, zet de van oudsher gespannen sociale verhoudingen in het land verder onder druk. Daar komt bij dat de verschillende minderheden in het land uiteenlopende meningen hebben over de situatie in Syrië. De regering realiseert zich de ernst van de situatie en heeft veiligheid tot haar prioriteit gemaakt. Mede daardoor is de veiligheidssituatie in het land relatief stabiel.

Aanslagen kunnen echter niet worden uitgesloten. Hezbollah strijdt aan de zijde van de Syrische regeringstroepen, hoofdzakelijk op plaatsen langs de Libanees-Syrische grens die voor de partij van strategisch belang zijn. Voor de troepen van Assad vormen de strijdsters van Hezbollah in die gebieden een essentiële versterking. In de ogen van salafi-jihadistische groeperingen maakt dit de aanhangers van de partij tot een legitiem doelwit van aanslagen.

Afghanistan

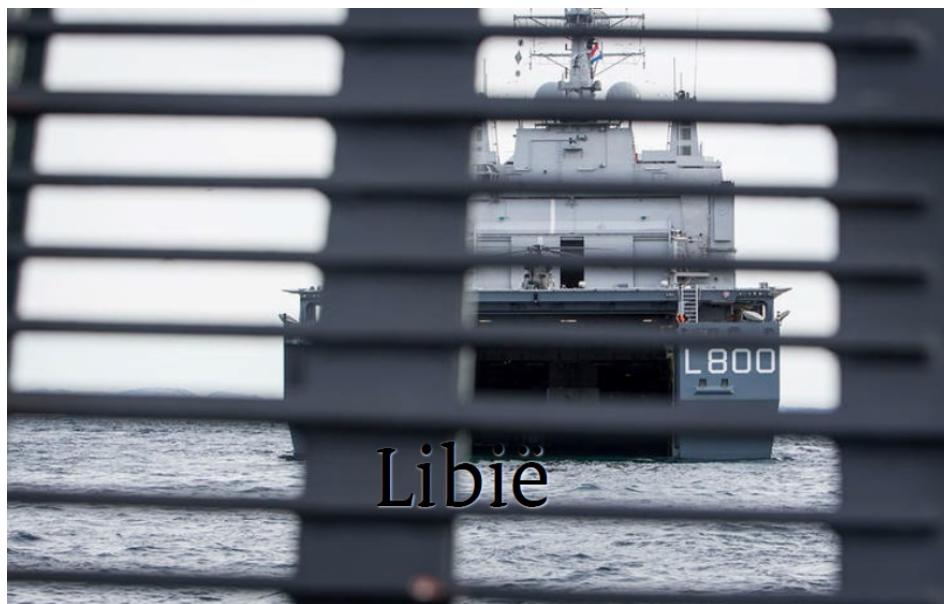

De missie *Resolute Support* (RS) in Afghanistan ondersteunt de verdere opbouw van een professioneel veiligheidsapparaat, waaronder leger en politie. Nederlandse militairen adviseren samen met bondgenoten het hogere kader van leger en politie. De MIVD voorziet het Nederlandse contingent van inlichtingenanalyses over de veiligheidssituatie en politieke ontwikkelingen. Dat gebeurt op zowel het nationale toneel als in het noorden van Afghanistan, omdat hier het zwaartepunt van de Nederlandse militaire bijdrage ligt.

De politieke inlichtingenanalyses van de MIVD richten zich voornamelijk op de toenemende verdeeldheid binnen de regering van nationale eenheid *National Unity Government* (NUG) en de onderliggende strijd om invloed tussen diverse op etniciteit gebaseerde politieke facties. De MIVD constateert dat de effectiviteit en het gezag van de centrale overheid het afgelopen jaar zijn afgangen en dat de NUG nog steeds sterk afhankelijk is van buitenlandse financiële en militaire steun. Deze politieke ontwikkeling heeft in negatieve zin bijgedragen aan de verslechterende veiligheidssituatie in Afghanistan.

Vanwege de veiligheidssituatie richtte de MIVD zich in 2016 wederom op de intenties, capaciteiten en activiteiten van de Taliban en het functioneren van de Afghaanse veiligheidstroepen (ANDSF). De MIVD constateert dat de ANDSF in 2016 vanwege interne verdeeldheid, personele problemen, corruptie en een sterker wordende Taliban nog meer onder druk zijn komen te staan. Zo wisten de Taliban enkele provinciale hoofdsteden ernstig te bedreigen en/of binnen te dringen, waaronder opnieuw Kunduz-stad en de hoofdstad van Uruzgan, Tarin Kowt. Hoewel de Afghaanse luchtmacht en *special forces* tijdelijk en plaatselijk successen boekten, bleef westerse steun essentieel voor de Afghaanse veiligheidstroepen in (Noord-)Afghanistan.

Libië

Zr. Ms. Rotterdam werd ingezet als trainingsplatform voor Libisch kustwachtpersoneel in het kader van EU operatie Sophia. Deze training werd op 27 november 2016 afgerond. De MIVD heeft voor het besluitvormingsproces en de ingezette Nederlandse militairen inlichtingenproducten geleverd.

Libië geldt als belangrijke schakel in de migratiestroom richting de Europa. Ongeveer 170.000 migranten arriveerden in 2016 via deze centrale Mediterrane route in Italië. Meer dan 4.000 migranten vonden de dood tijdens de oversteek. De migratiestromen en de aanwezigheid van terroristische netwerken in Libië vormden belangrijke aandachtspunten voor de MIVD. Na de groei van Libische takken van ISIS in het voorgaande jaar, stond 2016 in het teken van grote tegenslagen voor dit terroristische netwerk. Mede dankzij een Amerikaanse luchtaanval in februari werd de opbouw van een ISIS-L afdeling in de noordwestelijke plaats Sabratha verstoord. In mei richtten milities, voornamelijk afkomstig uit de stad Misrata, een anti-ISIS-L collectief op om het netwerk uit het centrale kustgebied rondom Sirte te verdrijven. Ondanks grote verliezen, tenminste 600 doden, slaagden de milities er eind 2016 in om Sirte, op enkele verzetshaarden na, te veroveren. De Amerikaanse luchtsteun die de milities sinds augustus ontvingen, was een doorslaggevende factor voor dit succes. Hoewel ISIS-L eind 2016 geen territorium meer bezette, bleven diverse cellen in verschillende delen van het land actief.

Op het strijdtonel in Benghazi werkte ISIS-L samen met een radicaalislamitisch militiecollectief tegen het zogeheten Libische nationale leger (LNA). Deze coalitie werd afgelopen jaar teruggedrongen naar enkele stadswijken. Na twee en een half jaar van zware strijd heeft het LNA Benghazi grotendeels onder controle gekregen. Mensenrechtenorganisaties hebben grote kritiek geuit op de wijze waarop de strijdende partijen hebben opgetreden in Benghazi.

Generaal Khalifa Haftar, de commandant van het LNA, werd in september door het Libische parlement in Tobruk, het Huis van Afgevaardigden (HoR), bevorderd tot veldmaarschalk. In dezelfde periode werden civiele bestuurders in diverse steden in Oost-Libië vervangen door LNA-officieren.

Ook nam het LNA nagenoeg geweldloos de controle over de Oost-Libische oliehaven over van een lokale beveiligingseenheid die was geleerd aan de regering van nationaal akkoord (GNA) in Tripoli.

De GNA vestigde zich weliswaar eind maart in Tripoli, maar werd door veel Libiërs niet gezien als de legitieme regering van Libië. Voor de internationale gemeenschap werd de GNA de belangrijkste gesprekspartner, bijvoorbeeld in aanloop naar de kustwachtrechtning. Op 22 augustus stemde een meerderheid van de aanwezige parlementsleden tegen het kabinetvoorstel van de GNA. Het leiderschap van de HoR bleef, net als het LNA, het gehele jaar negatief tegenover de GNA en het daaraan gekoppelde vredesproces staan. Het vredesakkoord uit december 2015 werd niet door het parlement geratificeerd. De tegenregering in het Oost-Libische al- Beida werd gehandhaafd door de HoR en het LNA. Hierdoor bleef het land grofweg verdeeld in twee politieke kampen met hun eigen diffuse militaire verbanden.

De militaire steun voor de GNA bleef beperkt tot de medewerking van enkele militiecollectieven in Tripoli en Misrata. Het onvermogen van de GNA om de veiligheidssituatie in Tripoli en de leefomstandigheden van haar inwoners te verbeteren, vergrootte eind 2016 de ontevredenheid over de matige prestaties van de GNA. Het jaar werd dan ook afgesloten met een reeks noodmaatregelen van de GNA om haar populariteit onder de bevolking te vergroten. Tevens werd geprobeerd om het vredesproces, dat door de Verenigde Naties (VN) wordt begeleid, nieuw leven in te blazen.

Somalië

Het doel van EU Operatie Atalanta in Somalië is het beschermen van de koopvaardij en het bestrijden van de piraterij. Nederland neemt deel met een schip van de Koninklijke Marine. Als onderdeel van de EU Trainingsmissie (EUTM) in Somalië leiden Nederlandse militairen in internationaal verband Somalische militairen op. De MIVD ondersteunt beide missies met inlichtingenproducten over de politieke ontwikkelingen en ook de veiligheidssituatie in Somalië.

De activiteiten van de Somalische piratennetwerken zijn sinds 2012 sterk afgangen. Toch is de situatie op het Somalische vasteland geen aanleiding om aan te nemen dat piraterij tot het verleden behoort. De afname is voornamelijk een gevolg van tegenmaatregelen op zee.

Ook in 2016 werd de Somalische veiligheidssituatie geteisterd door activiteiten van de terroristische beweging al-Shabaab. In haar streven naar een Oost-Afrikaans islamitisch emiraat voert zij vrijwel dagelijks aanslagen uit gericht tegen de federale Somalische overheid en haar (internationale) bondgenoten. In 2016 wisten het Somalische leger en de militaire missie van de Afrikaanse Unie in Somalië (AMISOM) geen duurzaam militair overwicht te creëren tegen de aanwezigheid van al-Shabaab in Zuid- en Centraal-Somalië. Al-Shabaab blijft over voldoende capaciteiten en bewegingsvrijheid beschikken om aanslagen in heel Somalië en het noordoosten van Kenia uit te voeren.

Op politiek vlak stond 2016 in het teken van de federale parlements- en presidentsverkiezingen. Hoewel de oorspronkelijk geplande 'one-man-one-vote' verkiezingen niet zijn doorgegaan, onder meer vanwege de instabiele veiligheidssituatie, kwamen de Somalische bestuurders wel tot een alternatief verkiezingsproces met een prominente rol voor de Somalische clans en de federale deelstaten.

Zuid-Sudan

Zuid-Sudan

United Nations Mission in South Sudan (UNMISS) ziet toe op de veiligheidssituatie in Zuid Soedan. De militairen van UNMISS, waaronder Nederlandse militairen, beschermen de bevolking en onderzoeken mensenrechtenschendingen. De MIVD ondersteunt de Nederlandse militairen met inlichtingenproducten.

De MIVD heeft onder andere analyses geschreven over de voortgang van de implementatie van het in augustus 2015 getekende vredesakkoord en over de aanhoudende gevechten tussen regeringstroepen en rebellen. In april 2016 keerde oppositieleider Riek Machar terug naar de Zuid-Soedanese hoofdstad Juba en werd een eenheidsregering gevormd.

Na enkele weken van oplopende spanningen tussen beide groeperingen raakten op 8 juli 2016 regeringstroepen en oppositiestrijders slaags nabij het presidentieel paleis. Daar waren op dat moment president Kiir en 1 vicepresident Machar aanwezig. De dagen erna verhevigde het geweld aanzienlijk, waarbij regeringstroepen grootschalige operaties uitvoerden tegen oppositiestrijders. Door de nabijheid van het kampement van de oppositie bij een VN-basis en VN-vluchtelingskampen, raakte UNMISS betrokken bij het conflict. Duizenden burgers vluchtten naar de VN-basis en aan UNMISS-zijde waren slachtoffers te betreuren. Het opgelaaide geweld was voor de Nederlandse ambassade in Juba aanleiding om over te gaan tot evacuatie van Nederlandse staatsburgers. Na een afgekondigd staakt-het-vuren op de avond van 11 juli namen de gewelddadigheden snel af en sindsdien is het relatief rustig gebleven in de stad. Machar is het land ontvlucht en zijn functie als 1 vice-president is overgenomen door Taban Deng Gai. Het vredesakkoord is na de geweldsuitbarsting in Juba en de vlucht van Machar op sterven na dood.

Niet alleen in Juba waren gewelddadigheden. Ook in andere delen van het land was er in 2016 sprake van een voorzetting van de gevechten. In tot voor kort relatief rustige gebieden, zoals de zuidelijke equatoriale staten, verslechterde na juli 2016 de veiligheidssituatie. Andere onrustige gebieden waren Western Bahr el-Ghazal, Unityen Upper Nile.

Hybride oorlogvoering

De laatste jaren neemt de term **hybride oorlogvoering** in het publieke debat een steeds prominentere plaats in. Dit is vooral het gevolg van het Russische optreden in de directe omgeving van NAVO-lidstaten en de toenemende (hybride) dreiging vanuit Rusland. Oorlogvoering verandert voortdurend van karakter. Vaak is er niet langer sprake van twee legers die tegenover elkaar staan. Het beeld is diffuser, er is een schemergebied tussen oorlog en vrede ontstaan: **hybride oorlogvoering**.

Bij hybride oorlogvoering is dus geen sprake van een openlijk conflict tussen twee staten. Daarin onderscheidt deze manier van optreden zich van een klassiek (interstatelijk) conflict. Hybride oorlogvoering kan overigens wel met (veel) geweld gepaard gaan, door het gebruik van *proxies* (gelieerde en door Rusland aangestuurde maar zich als onafhankelijk presenterende groeperingen volmachten), (staats)terrorismus of de onconventionele en ontkenbare inzet van de krijgsmacht.

Definitie hybride oorlogvoering

Het bereiken van politiek-strategische doelen door gebruik te maken van alle politieke, militaire, economische, informatie-, inlichtingen-, en cybermiddelen, zonder dat er sprake is van een openlijk conflict tussen twee staten.

De definitie impliceert dat hybride oorlogvoering vrijwel uitsluitend wordt toegepast door staten, omdat alleen die beschikken over het gehele palet aan middelen. De gehanteerde definitie maakt het dan ook mogelijk om onderscheid te kunnen maken tussen hybride oorlogvoering enerzijds en bijvoorbeeld terrorisme, *insurgency* (opstand), beïnvloedings-, inlichtingen- en cyberoperaties anderzijds.

Hybride oorlogvoering kent veel verschijningsvormen. De vorm is afhankelijk van de te bereiken doelen, de beschikbare en toegepaste middelen en ook de fasering. Deze oorlogvoering verloopt doorgaans niet volgens een vast patroon. Een *hybrid warfare* campagne is meestal langdurig van

aard en kent een getrapte geweldsopbouw met wisselende zichtbaarheid en (fysieke) intensiteit. Hybride oorlogvoering kan zowel een doel als een middel zijn.

Hybride oorlogvoering kent veel verschijningsvormen

Als doel is deze methode in het algemeen gericht op het beïnvloeden van democratische besluitvormingsprocessen. Dat gebeurt door het bespelen van de publieke opinie, het diskwalificeren van onafhankelijke, meestal traditionele media en het zaaien van tweedracht in staten en internationale organisaties. De daarvoor geboden informatie hoeft niet consistent of waar te zijn en speelt in op de emoties van de ontvangers. Met een combinatie van halve waarheden, overtuigende leugens, desinformatie en alternatieve scenario's (samenzweringstheorieën) worden er informatieoperaties uitgevoerd. Die operaties zijn erop gericht de geloofwaardigheid van de media en autoriteiten constant ter discussie te stellen en/of vooroordelen en partijdigheid te versterken.

Hybride oorlogvoering als middel is een strategische *shaping* operatie om een zo gunstig mogelijke politieke, economische en militaire uitgangspositie te verwerven in de aanloop naar een conflict. Daarmee kunnen offensieve (gewelddadige) acties gerechtvaardigd worden naar de eigen bevolking. Het doel is om met een hoge mate van nauwkeurigheid cruciale knooppunten uit te schakelen. Dit gebeurt bijvoorbeeld door het ‘uitmanoeuvreren’ van vijandelijke leiders, het werken aan vermindering van internationale steun, het uitschakelen van militaire capaciteiten, het beïnvloeden van de politiek, de publieke opinie en de economie en daarmee het zaaien van binnenlandse onrust.

Veiligheidsonderzoeken

De MIVD is bij de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo) belast met de uitvoering van veiligheidsonderzoeken naar (aspirant-) vertrouwensfunctionarissen bij het ministerie van Defensie en een deel van de defensieorderbedrijven. Plaatsing op een vertrouwensfunctie wordt vooraf gegaan door een veiligheidsonderzoek. De wettelijke termijn waarbinnen een veiligheidsonderzoek moet zijn afgerond, is acht weken.

Alle militaire- en de meeste burgerfuncties bij het ministerie van Defensie zijn aangewezen als vertrouwensfunctie. Een Verklaring Geen Bezwaar (VGB) wordt afgegeven, tenzij er sprake is van onvoldoende waarborgen dat de (aspirant-) vertrouwensfunctionaris onder alle omstandigheden diens plichten getrouwelijk zal volbrengen of het veiligheidsonderzoek onvoldoende gegevens heeft opgeleverd om een dergelijke beoordeling te maken. Het beoordelingskader bij veiligheidsonderzoeken is vastgelegd in de Beleidsregel veiligheidsonderzoeken Defensie. Naast initiële veiligheidsonderzoeken (sollicitanten en zittend personeel voor een hoger veiligheidsmachtigingsniveau) voert de MIVD periodiek hernieuwde veiligheidsonderzoeken uit:

- elke 5 jaar voor het veiligheidsmachtigingsniveau A
- elke 10 jaar voor de veiligheidsmachtigingsniveaus B en C

Voor vertrouwensfuncties bij de Koninklijke Marechaussee en enkele bijzondere functiegroepen worden ook voor veiligheidsmachtigingsniveaus B en C iedere 5 jaar hernieuwde veiligheidsonderzoeken uitgevoerd.

Een VGB wordt afgegeven op basis van een veiligheidsonderzoek

Ook kan sprake zijn van niet-reguliere, hernieuwde onderzoeken, bijvoorbeeld vanwege een melding van een incident waarbij een defensiemedewerker is betrokken of vanwege gewijzigde persoonlijke omstandigheden.

In 2016 is samen met de AIVD gewerkt aan de voorbereiding van de oprichting van de gemeenschappelijke Unit Veiligheidsonderzoeken (UVO).

Veiligheidsmachtigingsniveaus

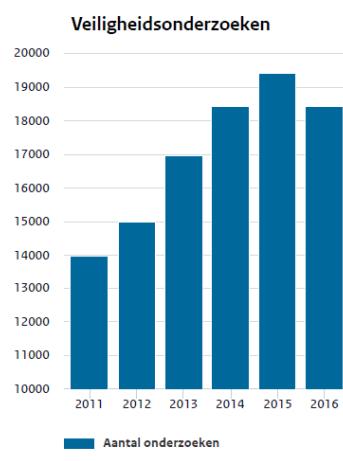
Er zijn drie veiligheidsmachtigingsniveaus: A (het hoogste), B en C. Afhankelijk van het veiligheidsmachtigingsniveau dient het verleden van de (nieuwe) medewerker voor een periode van acht tot tien jaar inzichtelijk te zijn. Voor partners geldt een periode van vijf jaar. Een VGB wordt afgegeven als, over de te beoordelen periode, voldoende gegevens beschikbaar zijn en er voldoende waarborgen zijn dat betrokken onder alle omstandigheden de uit de vertrouwensfunctie voortvloeiende plichten getrouwelijkerwijs zal vervullen. Als de medewerker en/of partner langer dan drie maanden in een land heeft verbleven waar geen naslag mogelijk is, is sprake van onvoldoende gegevens.

Bij onvoldoende gegevens en onvoldoende waarborgen wordt de VGB geweigerd of ingetrokken. In 2015 is, naar aanleiding van een evaluatie van de beleidsregel veiligheidsonderzoeken Defensie, het beleid op een aantal punten gewijzigd. Een belangrijke aanpassing is de herintroductie van het veiligheidsmachtigingsniveau C voor militairen. Voor dit veiligheidsmachtigingsniveau is het niet noodzakelijk dat de justitiële gegevens van de partner of medebewoners (volledig) inzichtelijk zijn.

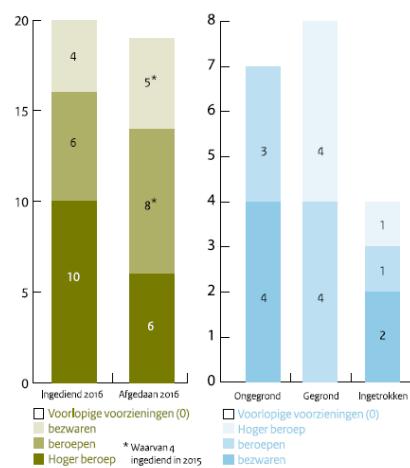
Met het oog op de oprichting van de gemeenschappelijke Unit Veiligheidsonderzoeken (UVO) is gemeenschappelijk beleid door de MIVD en de AIVD ontwikkeld. Daarin wordt rekening gehouden met de aanbevelingen van de evaluatie en de Defensie-specifieke afwegingen.

Op 31 december 2016 was 69% van de in 2016 aangevraagde veiligheidsonderzoeken binnen de wettelijke termijn van acht weken afgerond. Voor de veiligheidsonderzoeken ten behoeve van de werving was dit 78%. Om de norm van minimaal 90% weer te halen, is een plan van aanpak opgesteld. Naar verwachting zal de MIVD medio 2018 weer structureel aan die norm voldoen.

Cijfers & Feiten

Overzicht verklaring van geen bezwaar (VGB)

Cijfers & Feiten

Cijfers en feiten verwerken in een infographic i.p.v. enkel diagrammen.

Aantal veiligheidsonderzoeken
2011: 14000
2012: 15000
2013: 17000
2014: 18500
2015: 19500
2016: 18500

Op 31 december 2016 was 69% van de in 2016 aangevraagde veiligheidsonderzoeken binnen de wettelijke termijn van acht weken afgerond. Voor de veiligheidsonderzoeken ten behoeve van de werving was dit 78%. Om de norm van minimaal 90% weer te halen, is een plan van aanpak opgesteld dat er in voorziet medio 2018 weer structureel aan die norm te voldoen.

Geweigerde VGB's 2016	Ingetrokken VGB's 2016
Aantal: 21	Aantal: 18
Reden weigering: 1 x op grond van persoonlijke gedragingen en omstandigheden 10 x op grond van onvoldoende gegevens 10 x op grond van justitiële antecedenten	Reden intrekking 12 x op grond van onvoldoende gegevens Uiteindelijk is in 6 gevallen alsnog een VGB afgegeven op Veiligheidsmachtigingsniveau C 6 x op grond van justitiële antecedenten

Afhandeling van bezwaar- en (hoger)beroepsprocedures naar aanleiding van besluiten veiligheidsonderzoeken	
Ingediend in 2016	Afgedaan in 2016
<ul style="list-style-type: none"> - Bezwaar: 10 - Beroep: 6 - Hoger beroep: 4 - Voorlopige voorziening: 0 	Bezwaar: 6 <ul style="list-style-type: none"> - gegrond: 0 - ongegrond: 4 - niet-ontvankelijk: 0 - ingetrokken: 2
	Beroep: 8 (waarvan 4 ingediend in 2015) <ul style="list-style-type: none"> - gegrond: 4 - ongegrond: 3 - niet-ontvankelijk: 0 - ingetrokken: 1
	Hoger beroep: 5 (waarvan 4 ingediend in 2015) <ul style="list-style-type: none"> - gegrond: 4 - ongegrond: 0 - niet-ontvankelijk: 0 - ingetrokken: 1

Militaire technologie

De MIVD volgt de militair-technologische ontwikkelingen. De dienst doet dat om de Nederlandse krijgsmacht op de juiste wijze te kunnen beschermen tegen de dreiging van bestaande en toekomstige conventionele wapensystemen in (potentiële) risicolanden en inzetgebieden.

In 2016 besteedde de MIVD voornamelijk aandacht aan deze ontwikkelingen in de Russische Federatie en export van deze wapensystemen naar (potentiële) risicolanden en inzetgebieden. Daarnaast werd ook de Chinese militair maritiem-technologische ontwikkelingen gevolgd. De MIVD deed ook onderzoek naar technologische ontwikkelingen op het gebied van geïmproviseerde explosieven in missiegebieden en naar de opkomende dreiging die uitgaat van de inzet van onbemande (vliegende) platformen door extremistische en terroristische groeperingen.

Het speerpunt van de militair-technologische ontwikkelingen in de Russische Federatie is gericht op het ontwikkelen van wapensystemen, die als doel hebben een (potentiële) tegenstander de toegang tot een specifieke regio, waaronder de Baltische Zee en Zwarte Zee regio's, te ontzeggen. Het gaat hierbij onder andere om luchtverdedigingssystemen en anti-scheepsraketten met een bereik tot 300 kilometer, die samenwerken met detectie- en elektronische oorlogvoeringsystemen met een vergelijkbaar groot bereik.

Kunnen beschermen tegen bestaande en toekomstige conventionele wapensystemen

Daarnaast betreft het wapensystemen, die specifiek gericht zijn tegen C4ISR¹ systemen zoals satellieten en communicatienetwerken. Het gaat hier onder andere om anti-satelliet wapens en lange afstand elektronische oorlogvoeringsystemen. Bovenstaande ontwikkelingen worden aangevuld met de in gebruik name en ontwikkeling van grote hoeveelheden lange afstand kruisvluchtwapens met een bereik van meer dan 2.000 kilometer.

¹Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance

De basis voor militair-technologische ontwikkelingen in de Russische Federatie zijn echter nog steeds wapensystemen ontworpen en ontwikkeld ten tijde van het einde van de Sovjet-Unie. Het gaat hierbij veelal om wapensystemen die de ruggengraat vormen van de Russische strijdkrachten zoals tanks, pantservoertuigen en jachtvliegtuigen. Het overgrote deel van deze als “nieuw” aangekondigde Russische wapensystemen vindt zijn oorsprong in deze periode en zijn in feite doorontwikkelingen waarbij electro-technische componenten zoals sensor- en communicatiesystemen zijn verbeterd.

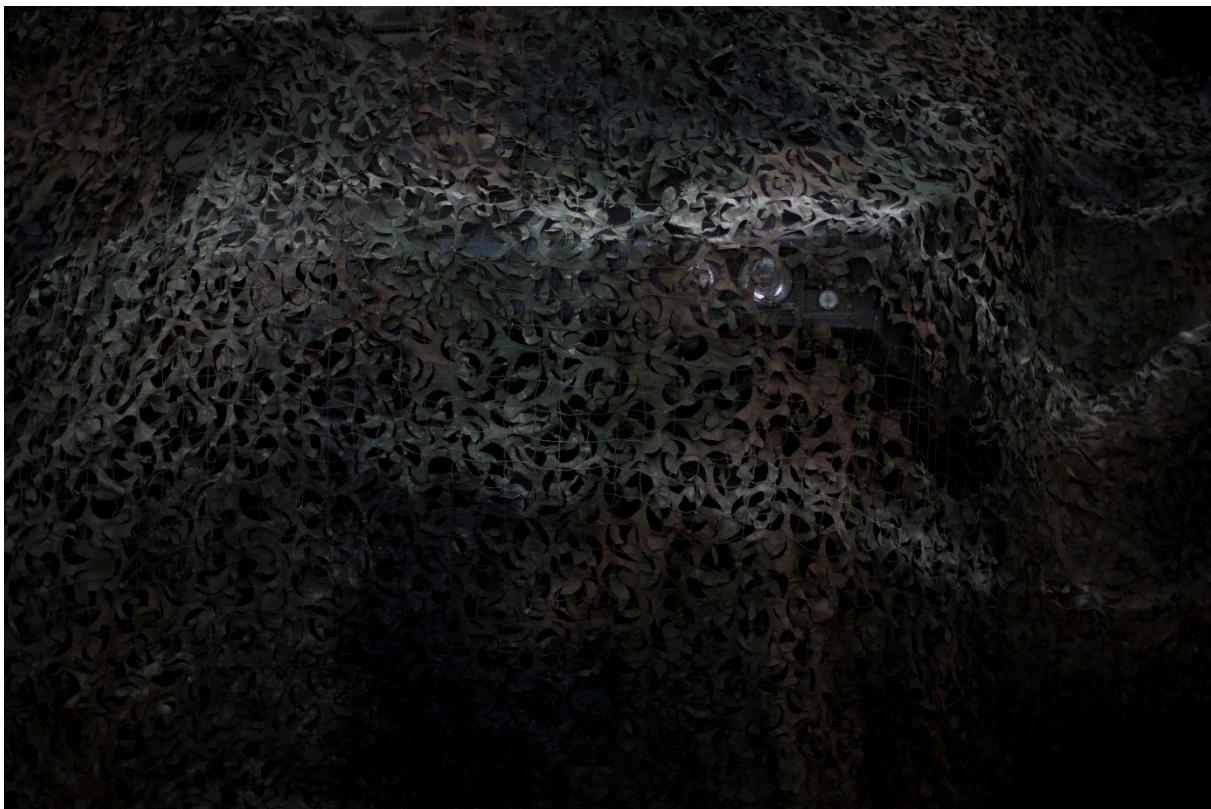
Export wapensystemen

Deze relatief moderne wapensystemen zijn in de afgelopen jaren in grote aantallen geëxporteerd naar het Midden-Oosten, Afrika en Latijns-Amerika. Er wordt ook hard gewerkt aan de ontwikkeling van nieuwe generaties wapensystemen door de Russische defensie-industrie. Maar door een combinatie van het ontbreken van een moderne hoog technologische infrastructuur en het huidige westerse sanctie beleid lopen deze programma's aanzienlijke vertraging op.

De Chinese defensie-industrie heeft zich in de afgelopen jaren verder ontwikkeld van een kopieerindustrie van vooral Sovjet-Russisch materieel tot een industrie die in staat is om zelfstandig wapensystemen te ontwikkelen en te produceren. In de sectoren waar nog onvoldoende technische kennis vorhanden is om bepaalde componenten te ontwikkelen, worden deze in andere landen (waaronder ook westerse) gekocht of in licentie in China gebouwd. Mede ook door de sterke industriële ontwikkeling en toenemende kennis om hoogwaardige, kwalitatief steeds betere technische componenten te ontwikkelen, kan China inmiddels wapensystemen produceren die een moderne uitstraling hebben en die tenminste gelijkwaardig, en waarschijnlijk ook goedkoper zijn, dan vergelijkbare Russische wapensystemen. China heeft zich in 2016 verder ontwikkeld tot een militaire grootheid die de technisch geavanceerde wapensystemen actief aanbiedt op de exportmarkt.

China profileert zich daarnaast meer en meer als maritieme en expeditionaire macht en moderniseert zijn maritieme eenheden. Zo is in 2016 het eerste vliegkampschip, na een langdurig verbouwproces, operationeel ingezet en wordt er momenteel gewerkt aan de ontwikkeling en bouw van verschillende vliegkampschepen.

Beschermen wat ons dierbaar is

Jaarlijks ontvangt de MIVD meldingen van bijzondere voorvallen, vorig jaar meer dan 4.000. Dit zijn voornamelijk voorvallen die vanuit de defensie-organisatie aan de MIVD worden gemeld en meldingen van partnerorganisaties of burgers.

De meldingen die de MIVD ontvangt, zijn zeer divers. Een deel van deze meldingen houdt een mogelijke bedreiging voor de veiligheid van de krijgsmacht in. Daarbij valt te denken aan opvallende belangstelling voor kazernes, voor defensiepersoneel of het thuisfront. Ook heeft de MIVD meldingen ontvangen die betrekking hadden op missiegebieden.

Belangrijke partners zijn: de Beveiligingsautoriteit Defensie, de Koninklijke Marechaussee, de NCTV, de Nationale Politie en de AIVD

Alle meldingen worden geanalyseerd. Als er sprake is van een (mogelijk) zorgwekkende situatie doet de MIVD verder onderzoek naar de dreiging. Indien noodzakelijk kan de MIVD een derde partij over de (mogelijke) dreiging informeren zodat passende maatregelen kunnen worden genomen. Belangrijke partners binnen Defensie zijn de Beveiligingsautoriteit Defensie en de Koninklijke Marechaussee, buiten Defensie zijn dat de NCTV, de Nationale Politie en de AIVD.

Dreigingen zijn te verdelen in vier hoofdstromen: **cyber, spionage, extremisme en terrorisme**. Voortdurend wordt onderzocht of de dreiging verandert en wordt advies gegeven aan de defensie-onderdelen en aan bedrijven

Wanneer daarvoor aanleiding bestaat, kan een Contra Inlichtingen (CI)-onderzoek dan wel CI-operatie (met inzet van bijzondere bevoegdheden) worden uitgevoerd. Afhankelijk van de uitkomsten hiervan kan bijvoorbeeld tot een verstoring van de digitale spionage worden overgegaan, een bestuurlijke rapportage worden opgemaakt of een ambtsbericht worden uitgebracht. Bij een gesignaleerde verandering van dreiging kan worden besloten tot maatregelen.

De CI-analyses van dreigingen in (potentiële) missiegebieden worden uiteraard meegenomen in de inlichtingenproducten zoals die worden opgesteld voor de afnemers. Met het uitvoeren van deze taken levert de MIVD een belangrijke bijdrage aan de veiligheid van Defensie en de defensie-industrie, zowel in Nederland als in de missiegebieden.

Dreigingen in meldingen zijn te verdelen in vier hoofdstromen:

Digitale spionage (Cyber)

Meldingen over de dreiging van digitale spionage en sabotage tegen defensiebelangen, defensie-industrie en bondgenootschappelijke netwerken. De MIVD verricht daarbij attributieonderzoek ('wie zit er achter?') en gaat actief dreigingen tegen.

Naast digitale spionage is er steeds vaker sprake van hacks door buitenlandse inlichtingendiensten waarbij de inhoud van de gestolen data in een later stadium publiek wordt gemaakt. Doel is beïnvloeding van media en/of politiek door middel van informatie-operaties. Verder investeren steeds meer krijgsmachten in offensieve capaciteiten in het digitale domein, waarmee door middel van een hack informatie kan worden verkregen of schade kan worden aangericht aan vitale systemen en netwerken. In de regel zijn het de (militaire) inlichtingendiensten die de inzet van offensieve capaciteiten voorbereiden en uitvoeren.

Extremisme

Meldingen die (mogelijk) gerelateerd zijn aan sabotage, subversie (ontwrichting) en georganiseerde criminaliteit, dan wel rechts- en links-extremistische dreiging tegen defensiebelangen in Nederland, de krijgsmacht, de defensie-organisatie, de defensie-industrie en/of militaire bondgenoten.

Spionage

Meldingen die (mogelijk) gerelateerd zijn aan klassieke spionage en daardoor een dreiging kunnen vormen tegen de defensie-organisatie, het optreden van de krijgsmacht, de defensie-industrie en/of bondgenootschappelijke organisaties in Nederland en missiegebieden.

Terrorisme

Meldingen die (mogelijk) gerelateerd zijn aan radicalisering van personeel van Defensie of bijvoorbeeld dreigingen uit vooral radicaleislamitische hoek, gericht tegen defensiebelangen, de krijgsmacht, de defensie-organisatie, de defensie-industrie en/of militaire bondgenoten. In reactie op de aanslagen in Parijs heeft het kabinet besloten de veiligheidsketen, waaronder de MIVD, te versterken. De implementatie van deze versterking vindt vanaf 2016 gefaseerd plaats.

De MIVD onderzoekt al deze vormen van optreden actief en gaat deze, waar mogelijk, actief tegen. Ook worden inlichtingen van de MIVD en AIVD gebruikt in het kader van het Nationaal Detectie Netwerk (NDN) om digitale aanvallen te onderkennen.

Cyber

Steeds meer landen hebben de mogelijkheid inlichtingen in te winnen via het digitale domein (cyber). Cyber is een relatief goedkoop middel, snel, heeft minder risico's dan traditionele spionage en is vaak eenvoudiger te ontkennen. Meer dan honderd landen bezitten thans de capaciteit om te hacken. Hackers maken gebruik van steeds moderne methoden en technieken, waardoor de dreiging toeneemt. De digitale spionagedreiging is dan ook hoog en gericht tegen zowel publieke als private partijen.

De belangrijkste publieke doelwitten zijn de Nederlandse ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken en veiligheidsorganisaties. In de private sector betreft het vooral bedrijven die veel aan *research and development* doen, in het bijzonder *high tech* bedrijven en de defensie-industrie. De dreiging komt vooral van landen die zichzelf politiek en economisch willen positioneren in de wereld. De inlichtingen- en veiligheidsdiensten vervullen in deze landen een belangrijke rol.

Veel landen investeren bovendien fors in het opzetten van militaire offensieve capaciteiten in het digitale domein. Ook de dreiging van offensieve cyber neemt dus toe. De diplomatieke en internationale initiatieven en maatregelen om de digitale wapenwedloop tegen te gaan, nemen toe, maar zijn nog niet zo volwassen als op veel terreinen in het fysieke domein. De doorontwikkeling van gedragsnormen door staten zijn van belang om de dreiging te blijven dempen.

Hackers, zeker wanneer ze in dienst zijn van een staat, schermen zich op het internet zeer professioneel af

Het digitale domein wordt tenslotte steeds vaker gebruikt als middel om beïnvloedings- en informatieoperaties te ondersteunen en uit te voeren. Met cyberoperaties worden accounts gehackt waaruit gevoelige informatie wordt onttrokken die later door een ogenschijnlijk onafhankelijke partij wordt gepubliceerd. Dat gebeurt al dan niet in gemanipuleerde vorm, om verwarring en verdeeldheid te zaaien bij opponenten. Hoewel niet nieuw, werd deze dreiging het afgelopen jaar meer dan ooit zichtbaar.

Om ongezien computernetwerken binnen te komen, zoeken hackers steeds nieuwe en betere methodes. Hoewel inlichtingendiensten nog steeds veelvuldig *spear phishing* (gerichte kwaadaardige e-mails), *USB sticks* en *watering holes* (het infecteren van bezoekers van een website) gebruiken om toegang te verkrijgen tot een computernetwerk, opereren staten steeds vaker met moeilijker te detecteren methoden. Ze gebruiken onder meer *malware* (software om computersystemen te versturen, informatie te verzamelen of toegang tot een systeem te krijgen) vrije aanvallen, aanvallen op *hardware* of injectie van *malware* via WiFi-netwerken. Na de inwerkingtreding van de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten zullen de AIVD en de MIVD beter in staat zijn dergelijke aanvallen te detecteren en aan de daders toe te schrijven.

Hackers, zeker wanneer ze in dienst zijn van een staat, schermen zich op het internet zeer professioneel af. Het doel is om anoniem te blijven of ten minste geloofwaardig te kunnen ontkennen dat bepaalde aanvallen door staten zijn uitgevoerd. Het is evenwel de taak van de MIVD (en de AIVD) om aanvallen die de nationale veiligheid raken, toe te schrijven aan landen of instellingen. Dergelijke onderzoeken leveren onder andere technische informatie op die kan worden gebruikt om de Nederlandse digitale infrastructuur beter te beveiligen.

Met het Nationaal Cyber Security Centrum en de AIVD heeft de MIVD gewerkt aan het opzetten van een sensornetwerk bij overheidsinstellingen en bedrijven, het Nationaal Detectie Netwerk. De sensoren zijn onder meer voorzien van technische kenmerken afkomstig uit inlichtingenonderzoeken. In het afgelopen jaar zijn enkele honderden pogingen tot hacken onderkend van buitenlandse inlichtingendiensten.

Spionage

Wanneer sprake is van het ongeoorloofd vergaren van informatie of ongewenste beïnvloeding door statelijke dan wel niet-statelijke actoren is sprake van spionage. De MIVD voert onderzoek uit naar spionage wanneer deze een bedreiging kan vormen voor het optreden van de krijgsmacht, voor de Nederlandse defensie-industrie of voor bondgenootschappelijke organisaties, zoals de NAVO. Naast spionage kunnen staten zich ook voor andere doeleinden met heimelijke activiteiten bezighouden, bijvoorbeeld voor de beïnvloeding van de politieke besluitvorming of de manipulatie van de beeldvorming en de media.

De dreiging van traditionele spionage tegen Defensie was in 2016 onveranderd actueel. De dreiging doet zich niet alleen voor in Nederland, maar ook in de Caribische delen van het Koninkrijk en in missiegebieden.

De dreiging van traditionele spionage tegen Defensie was in 2016 onveranderd actueel

Rusland en China zijn de twee voornaamste actoren waarnaar onderzoek wordt gedaan. Russische inlichtingendiensten zijn heimelijk aanwezig en actief in Nederland, net als in andere westerse landen. De Chinese inlichtingendiensten vergaren actief militaire inlichtingen in Nederland. De dreiging die uitgaat van deze activiteiten tegen Nederlandse defensiebelangen wordt uiteraard ook onderzocht.

Door de MIVD worden regelmatig *briefings* op het gebied van spionage verzorgd voor bijvoorbeeld personeel van Defensie of van ABDO-bedrijven. Hierdoor neemt het bewustzijn van specifieke spionagedreiging toe en wordt de meldingsbereidheid vergroot. Met enige regelmaat leiden deze meldingen tot nader onderzoek.

Extremisme

Acties tegen Defensie vanuit links-activistische en/of links-extremistische georiënteerde groepen en individuen waren in 2016 voornamelijk gericht op vier thema's: werving van personeel, de defensie-industrie, de mogelijke opslag van nucleaire wapens en betrokkenheid van Defensie bij de uitvoering

van het asiel- en vreemdelingenbeleid. Deze acties hebben meestal een demonstratief karakter en leverden slechts in een enkel geval hinder op.

Rechts-extremisme binnen de defensieorganisatie kan de interne veiligheid van de krijgsmacht ondermijnen. Hierbij kan worden gedacht aan bijvoorbeeld interne onrust als gevolg van discriminatie van militairen, waardoor zowel de hiërarchische structuur binnen een eenheid als de onderlinge samenwerking (met name in een missiegebied van cruciaal belang) onder druk kan komen te staan. Ook in 2016 is de dreiging gering gebleken, maar het blijft van belang personen of groepen binnen de defensieorganisatie, die het rechts-extremistische gedachtegoed aanhangen dan wel (actief) steun verlenen aan rechts-extremistische partijen en organisaties, tijdig te onderkennen.

Terrorisme

De dreiging van het terrorisme is het afgelopen jaar niet afgenomen. Integendeel. In 2016 is het aantal aanslagen in het Westen toegenomen. Deze aanslagen zijn voornamelijk gepleegd door individuen, geïnspireerd door de ideologie van radicaalislamitisch terroristische groeperingen. Ook terugkeerders uit Syrië en Irak vormen een aanzienlijk grote dreiging. Nederland blijft een potentieel doelwit voor terroristische aanslagen.

De terrorismedreiging is afgelopen jaar niet afgenomen

De MIVD heeft in 2016 activiteiten ontplooid om verder inzicht te verkrijgen in de terroristische dreiging tegen belangen van Defensie, om deze tijdig te kunnen signaleren en te neutraliseren.

Weerbaar en Alert

Contra-Inlichtingen & Veiligheid heeft als belangrijkste taak het verkleinen van de risico's van verschillende dreigingen tegen de slagkracht van Defensie en de defensie-orderbedrijven.

Proliferatie

Verspreiding van massavernietigingswapens en hun overbrengingsmiddelen wordt wereldwijd beschouwd als een reële bedreiging van de internationale veiligheid. De AIVD en de MIVD doen gezamenlijk onderzoek naar landen die ervan worden verdacht dat zij, in strijd met internationale verdragen, werken aan de productie en/of ontwikkeling van massavernietigingswapens. Dit contraproliferatieonderzoek wordt uitgevoerd door de gezamenlijke Unit Contraproliferatie (UCP). De UCP voorziet de regering van bijzondere inlichtingen over proliferatierelevante ontwikkelingen in de zogeheten 'landen van zorg'.

De UCP doet eveneens onderzoek naar pogingen om proliferatiegevoelige goederen in of via Nederland te verwerven en gaat deze waar mogelijk tegen. Daarbij wordt nauw samengewerkt met onder andere het ministerie van Buitenlandse Zaken, de Douane en met buitenlandse partnerdiensten. Een andere taak van de UCP is het vergroten van het bewustzijn bij bedrijven en instellingen als het gaat om proliferatierisico's.

MIVD en AIVD doen onderzoek naar landen die ervan worden verdacht dat zij werken aan de productie en/of ontwikkeling van massavernietigingswapens

Ten aanzien van Iran heeft de UCP gerapporteerd over de gevolgen van het begin 2016 geïmplementeerde internationale nucleaire akkoord en de vraag of Iran zich hieraan heeft gehouden. Daarnaast is gerapporteerd over de ontwikkeling van de steeds geavanceerdere ballistische raketten in het land. Iran lijkt daarbij in toenemende mate aandacht te besteden aan zowel de nauwkeurigheid als het vergroten van het bereik van zijn raketten tot meer dan 2000 kilometer.

Ook de proliferatiedreiging in landen van zorg bleef een belangrijk aandachtsgebied, in het bijzonder Noord-Korea, dat in 2016 een tweetal kernproeven uitvoerde. Daarnaast heeft het land gewerkt aan het operationaliseren van nieuwe raketsystemen. Voorts ontwikkelt Noord-Korea meerdere ballistische raketten met een groter bereik. Verder hebben AIVD en MIVD vorig jaar meerdere gerapporteerd over de mate waarin Syrië bereid is openheid van zaken te geven over het eigen chemischwapensprogramma. Daarnaast leverde de UCP technische bijstand aan het onderzoek naar de chemische en biologische dreiging van niet-statelijke actoren in Syrië en Irak (in het bijzonder ISIS).

In 2016 heeft UCP verschillende verwervingspogingen van proliferatiegevoelige goederen verhinderd en specifieke bedrijven en instellingen gewaarschuwd voor mogelijke proliferatierisico's.

Industrieveiligheid

In het kader van de Industrieveiligheid richt de MIVD zich op de gehele beveiliging van materieel en gegevens van de defensieorderbedrijven, die onder de algemene beveiligingseisen voor defensieopdrachten vallen (ABDO-bedrijven). Het gaat hier om bedrijven die zijn belast met de uitvoering van gerubriceerde of vitale defensieopdrachten voor Nederland of buitenlandse opdrachtgevers voor de Nederlandse defensie-industrie. Alleen gecertificeerde ABDO-bedrijven mogen gerubriceerde opdrachten voor Defensie uitvoeren. Het aantal bedrijven dat aan Defensie

levert, neemt nog steeds toe. De MIVD verstrekkt adviezen over de implementatie van de voorgeschreven beveiligingseisen en controleert de naleving hiervan. De MIVD onderzoekt ook het netverkeer en de beveiliging van IT-systemen die in gebruik zijn bij bedrijven en waar gerubriceerde informatie van Defensie wordt verwerkt en opgeslagen.

Alleen gecertificeerde ABDO-bedrijven mogen gerubriceerde opdrachten voor Defensie uitvoeren

De Wet veiligheidsonderzoeken biedt een grondslag voor het doorberekenen van de aan veiligheidsonderzoeken verbonden kosten. De kosten van deze onderzoeken worden inmiddels bij de bedrijven in rekening gebracht.

Cijfers ABDO-bedrijven

Afgegeven ABDO-autorisaties: 395	Geweigerde ABDO-autorisaties: 2
----------------------------------	---------------------------------

Cijfers Facility Security Clearance

Op verzoek van het buitenland wordt in verband met de eventuele gunning van een buitenlandse defensie-order aan een Nederlands bedrijf gevraagd een Facility Security Clearance af te geven.

Aangevraagde Facility Security Clearances: 37	Afgegeven Facility Security Clearances: 43 (enkele aanvragen uit 2015 zijn in 2016 afgehandeld)
---	--

Cijfers Country Over Private Entity – End User Assurance

Een Country Over Private Entity – End User Assurance (COPA-EUA) is een verklaring van de Nederlandse overheid dat een bedrijf voldoet aan de beveiligingseisen om Amerikaanse goederen te ontvangen en daarmee te werken. Deze goederen vallen onder de International Traffic of Arms Regulation (ITAR) export controle. Het gaat vaak om Controlled Unclassified Items (CUI). De COPE wordt verstrekkt aan de Amerikanen.

Aantal afgegeven Country over Private Entity-End User Assurance: 4
--

Cijfers Requests for Visit

Aantal uitgaande Requests for Visit: 2281	Aantal inkomende Request for Visit: 442
---	---

Gegevensveiligheid

De MIVD levert een bijdrage aan (digitale) gegevensveiligheid door het uitvoeren van elektronische veiligheidsonderzoeken en digitale forensische onderzoeken. Deze onderzoeken kunnen zowel proactief als reactief van aard zijn. In een elektronisch veiligheidsonderzoek wordt gekeken naar de aanwezigheid van opname-en afluisterapparatuur, observatieapparatuur, de telecommunicatie-infrastructuur, ICT, stralingsaspecten van apparatuur, inkijkmogelijkheden en de eventuele geluidsdemping in of van de ruimte. Dit onderzoek is veelal proactief van aard. Daarvoor in aanmerking komende ruimtes worden periodiek onderworpen aan een technische audit.

Bewustzijn blijft een kernelement in het tegengaan van incidenten op het gebied van gegevensveiligheid

Digitaal forensisch onderzoek is over het algemeen reactief van aard. Een onderzoek vindt plaats naar aanleiding van een incident of als onderdeel van een groter contra-inlichtingenonderzoek. Met digitale onderzoeken gaat de MIVD na of staatsgeheimen zijn gecompromitteerd (uitgelekt) of daartoe risico lopen. In vergelijking met vorig jaar is het aantal uitgevoerde onderzoeken ongeveer gelijk gebleven. Door toenemend multifunctioneel gebruik van ruimtes en het concept '*bring your own device*' wordt het steeds moeilijker om gerubriceerde informatie veilig te verwerken of te bespreken. De kans op veiligheidsincidenten door het openbaar worden van gevoelige informatie lijkt daarmee toe te nemen. Dit is een groeiende zorg van de MIVD. Veiligheidsbewustzijn blijft een kernelement in het (proactief) tegengaan van incidenten op het gebied van gegevensveiligheid. De MIVD draagt hieraan bij door het verzorgen van *briefings*, waarbij deelnemers worden gewezen op risico's en verantwoordelijkheden. Zowel het elektronisch veiligheidsonderzoek als het digitaal forensisch onderzoek moet continu inspelen op de laatste technologische ontwikkelingen. Voor de komende periode zijn met name de ontwikkelingen op het gebied van "*Computing Everywhere*" en "*The Internet of Things*" van belang.

Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten

De taken van de MIVD zijn vastgelegd in de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv) 2002.

Op 2 december 2013 heeft de Commissie Dessens haar rapport uitgebracht over de evaluatie van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 (Wiv 2002). Een belangrijke constatering van de commissie was dat de huidige Wiv 2002 techniekafhankelijk is opgesteld en inmiddels gedateerd is. De commissie kwam tot de conclusie dat het onderscheid tussen de ether en de kabel niet meer rijmt met de snel voortschrijdende technologische ontwikkelingen op het gebied van dataverkeer en communicatie. De potentiële gevolgen van medium- en techniek-afhankelijke beperkingen zijn te groot om te negeren.

Naar aanleiding van de evaluatie, de kabinetsreactie en de discussie in de Kamer is in 2015 het wetsvoorstel in consultatie gegeven. Uit de internetconsultatie bleek dat er zorgen bestaan ten aanzien van de inbreuk op de privacy. Daarom zijn in de wet extra waarborgen opgenomen. Op 14 februari 2017 heeft de Tweede Kamer ingestemd met het voorstel. Behandeling in de Eerste Kamer vindt mogelijk plaats in het voorjaar van 2017.

Samenwerken

In de wereld van inlichtingendiensten is het gebruikelijk om informatie uit te wisselen. Dit gebeurt echter onder voorwaarden. Door van elkaar informatie gebruik te maken, wordt de inlichtingenpositie van de diensten versterkt. Voor een relatief kleine dienst als de MIVD is een effectieve samenwerking met partners van essentieel belang voor de taakuitvoering. De MIVD werkt nationaal samen met diverse organisatie en neemt deel aan verschillende overleggen. Ook internationale samenwerking is cruciaal voor de MIVD. Hieronder een overzicht.

Nationaal

Nationale veiligheid

Beschermen wat ons dierbaar is

- ❖ *Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD)*

In oktober 2015 is het besluit genomen om de AIVD en MIVD in één gebouw te huisvesten met ingang van 2023. Het nieuwe onderkomen wordt onder verantwoordelijkheid van het Rijksvastgoedbedrijf vormgegeven.

De samenwerking met de AIVD is hecht en intensief. De AIVD en MIVD hebben een aantal gezamenlijke teams (Unit Contraproliferatie, Team Caribisch Gebied) en de *Joint Sigint Cyber Unit (JSCU)* en een gezamenlijke afdeling op het gebied van *Signals Intelligence* en *Cyber*. Daarnaast werken de AIVD en MIVD aan de oprichting van een gezamenlijke *Unit Veiligheidsonderzoeken*.

In 2016 is het convenant over het delen van dreigingsinformatie voor de burgerluchtvaart ondertekend door de overheid, nationale luchtvaartmaatschappijen en de Vereniging Nederlandse Verkeersvliegers (als belanghebbende). Naast deelname aan regulier overleg tussen alle betrokken partijen hebben de AIVD en MIVD een 24/7 loket ingericht waar luchtvaartmaatschappijen met concrete vragen over vliegveiligheid in een bepaald land of bepaalde regio terecht kunnen. De AIVD en MIVD verrichten hier geen onderzoek naar, maar informeren de nationale luchtvaartmaatschappijen wanneer zij in het kader van hun wettelijke taakuitvoering over concrete informatie beschikken ('bijvangst').

- ❖ *Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV)*

De NCTV neemt beveiligingsmaatregelen op basis van informatie die onder meer door de MIVD wordt aangeleverd. Ook is de NCTV voorzitter van een aantal overlegfora, waarin de MIVD zitting heeft. Zo neemt de MIVD deel aan het Afstemmingsoverleg Bewaking en Beveiliging (ABB), onder voorzitterschap van de NCTV. Het ABB maakt dreigingsinschattingen en – analyses van grote evenementen zoals de Nationale Dodenherdenking en Prinsjesdag. De MIVD is ook lid van de Stuurgroep Bewaken en Beveiligen en het (pre-) Gezamenlijk Comité Terrorismebestrijding. De MIVD draagt daarnaast bij aan het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN).

Op het gebied van *cyber security* werkt de MIVD samen met het Nationaal Cyber Security Centrum, onderdeel van de NCTV. Zo neemt de MIVD deel aan operationele overleggen en wordt informatie uitgewisseld bij cyberincidenten of –dreigingen.

- ❖ *Dreigingsmanagement Potentieel Gewelddadige Eenlingen (PGE)*

De MIVD participeert in de interdepartementale stuurgroep Dreigingsmanagement Potentieel Gewelddadige Eenlingen (PGE) onder coördinatie van de NCTV. Deze stuurgroep geeft richting aan de activiteiten die in Nederland worden ondernomen om de (mogelijke) dreiging hiervan te kunnen beheersen.

❖ *Contra Terrorisme (CT) Infobox*

De CT Infobox is een samenwerkingsverband van de MIVD, de AIVD, de Landelijke Eenheid van de Nationale Politie, de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), de Fiscale Inlichtingen en Opsporingsdienst (FIOD), de *Financial Intelligence Unit* (FIU), het Ministerie van Sociale Zaken en Wergelegenheid (SZW), de Koninklijke Marechaussee (KMar), het OM en de NCTV. De CT Infobox draagt bij aan de bestrijding van terrorisme en doet dat door informatie, over netwerken en personen die betrokken zijn bij terrorisme en daaraan te relateren radicalisering, op een centraal punt bij elkaar te brengen en te analyseren. De CT Infobox adviseert binnen het samenwerkingsverband of aan derden over de wenselijkheid van de verstrekking van gegevens en over de mogelijkheden om strafrechtelijke, vreemdelingrechtelijke, bestuurlijke of inlichtingenmatige maatregelen te nemen. De aard van de maatregelen kan zowel preventief als repressief zijn, of in de sfeer van verstoring liggen.

❖ *Defensie Inlichtingen en Veiligheidsnetwerk*

Een succesvolle militaire operatie is ondenkbaar wanneer de commandant van een eenheid niet over een goede inlichtingenpositie beschikt. Om die inlichtingenpositie te kunnen realiseren, is het belangrijk dat alle inlichtingen- en veiligheidsmedewerkers van Defensie nauw samenwerken. In het Defensie Inlichtingen en Veiligheidsnetwerk wordt die samenwerking ingevuld.

❖ *Defensie Computer Emergency Response Team (DefCERT)*

DefCERT werkt samen met de MIVD om de netwerken van Defensie veilig te houden. Zo wordt onder meer gezamenlijk onderzocht wie achter de digitale aanvallen op het defensienetwerk zitten.

❖ *Platform Interceptie Decryptie en Signaalsanalyse (PIDS)*

Dit is een interdepartementaal platform voor onderzoek en advies. PIDS is tevens intermediair tussen aanbieders van telecommunicatiediensten en - netwerken en de behoeftstellende autoriteiten zoals het OM, opsporingsdiensten, AIVD en MIVD.

❖ *Platform 13*

Platform 13 is een overlegorgaan tussen telecommunicatiediensten en overheidspartijen. De naam van het platform is een verwijzing naar artikel 13 van de telecommunicatiewet. Hier staan de voorwaarden beschreven waaraan de overheid en telecomaanbieders moeten voldoen bij het aftapbaar maken van openbare telecomnetwerken en -diensten. De MIVD dient een verzoek tot tappen van een telefoon in bij de AIVD.

❖ *Afstemmingsoverleg Cyber (AOC)*

Aan het afstemmingsoverleg Cyber nemen naast de MIVD en AIVD, het OM en de Landelijke Eenheid van de Nationale Politie deel. Het overleg staat onder leiding van de Landelijke Officier van Justitie. In het AOC worden operationele onderzoeken, waar nodig, afgestemd.

Internationaal

Over de landsgrenzen

EU, NAVO, VN en verder

Internationaal

De uitwisseling van informatie met partnerdiensten vindt plaats op basis van *Memoranda's of Understanding (MoU)*. De *MoU's* maken het mogelijk om informatie snel en adequaat uit te wisselen tijdens inzet van de krijgsmacht in coalitieverband.

Bilateraal

Door van elkaar informatie gebruik te maken, wordt de inlichtingenpositie van beide diensten versterkt. De AIVD en MIVD hanteren criteria voor de mate van samenwerking met buitenlandse inlichtingendiensten. Die criteria hebben betrekking op:

- De taken en bevoegdheden van de buitenlandse dienst;
- Professionaliteit en betrouwbaarheid van de buitenlandse dienst;
- De mensenrechtensituatie in het land;
- De democratische inbedding.

Strategisch relatiemanagement borgt een optimale en verantwoorde uitwisseling van informatie met partners. Voor elke buitenlandse dienst waarmee de MIVD samenwerkt, wordt een wegingsnotitie opgesteld. Hierin zijn de samenwerkingscriteria beschreven en is een bevoegdhedenoverzicht voor de samenwerking opgenomen. In de wegingsnotitie is ook aangegeven hoe belangrijk de partner is voor de inlichtingenpositie van de MIVD.

Multilateraal

- ❖ *Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO)*. Met de toenemende instabiliteit aan de oost- en zuidflank van de NAVO wint multilaterale samenwerking aan belang. De Directeur MIVD heeft zitting in het *Military Intelligence Committee (MIC)*, het hoogste besluitvormend orgaan op inlichtingengebied van de NAVO. Voor het voorbereiden en uitvoeren van taken en operaties beschikt de NAVO op diverse niveaus over afdelingen die belast zijn met inlichtingen en veiligheid.
- ❖ *Europese Unie (EU)*. De EU heeft in de loop der jaren haar eigen buitenland- en veiligheidsbeleid ontwikkeld. Zo wil de EU een bijdrage leveren aan een veiliger wereld, en daarmee een veiliger Europa. Voor de inlichtingenondersteuning van EU-missies worden militaire inlichtingen uitgewisseld met het inlichtingendirectoraat van de EU Militaire Staf. Daarnaast werkt de MIVD samen met het EU Situatiecentrum, met het EU Satellietcentrum en met het EU Defensieagentschap.
- ❖ *Battlefield Information Collection and Exploitation Systems (BICES)*. Nederland heeft samen met tientallen andere landen een gerubriceerd netwerk gebouwd om informatie te kunnen uitwisselen, het *Battlefield Information Collection and Exploitation Systems (BICES)*. Dit netwerk maakt het mogelijk om informatie te delen met landen die als bondgenoot deelnemen aan internationale coalities, maar geen lid zijn van de NAVO en de EU. Het BICES-netwerk wordt de komende jaren geschikt gemaakt om omvangrijke, digitale bestanden te kunnen delen.
- ❖ De *Joint Expeditionary Force (JEF)* en de *Very High Readiness Joint Task Force (VJTF)* zijn in 2015 van start gegaan en vorm gegeven. Nederland levert militairen aan beide initiatieven. Om de eenheden snel en effectief te kunnen inzetten, hebben de JEF en de NAVO behoefte aan een goede inlichtingenpositie. De MIVD levert een bijdrage aan die inlichtingenpositie.

- ❖ De MIVD doet mee aan de *Multinational Industrial Security Working Group* (MISWG). Dit informele samenwerkingsverband heeft als doel procedures en werkwijzen van de deelnemende landen op het gebied van industrieveiligheid op elkaar af te stemmen. Er zijn ad hoc-werkgroepen ingesteld. Een daarvan buigt zich over de buitenlandse invloed op bedrijven (FOCI: *Foreign Ownership, Control and Influence*). Een andere werkgroep waakt over de *cyber security* in de defensie-industrie.

Overleggen en Verantwoording

Er is toezicht op de wijze waarop de MIVD haar werkzaamheden uitvoert. Bovendien legt de MIVD verantwoording af. In dit hoofdstuk zijn toezicht en verantwoording beschreven.

Governance en Verantwoording

- **Raad voor Inlichtingen en Veiligheidsdiensten (RIV)** | Onderraad van de ministerraad
- **Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN)** | Ambtelijk voorportaal voor de RIV.

Vaste Commissie Defensie en Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD)

De minister legt verantwoording af in het parlement. Wanneer dat in de openbaarheid kan, gebeurt dat in de Vaste Commissie Defensie. Wanneer dat achter gesloten deuren moet, legt de minister verantwoording af aan de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD). In de CIVD hebben de fractievoorzitters van de Tweede Kamer zitting. De directeur MIVD is aanwezig bij de vergaderingen van de CIVD als adviseur van de minister van Defensie op I&V terrein.

Commissie van Toezicht op de Inlichtingen en Veiligheidsdiensten (CTIVD)

De CTIVD is een onafhankelijke commissie die beoordeelt of de MIVD en AIVD binnen de wet opereren. In 2016 heeft de CTIVD een viertal rapporten over de MIVD uitgebracht:

- Afluisteren en SIGINT MIVD (nr. 47)
- Samenwerkingscriteria AIVD en MIVD, (nr. 48)
- Uitwisseling ongeëvalueerde gegevens AIVD en MIVD (nr. 49)
- Targeting MIVD (nr. 50)

Tevens is de CTIVD de onafhankelijke adviseur bij de behandeling en beoordeling van klachten over het optreden van de inlichtingendiensten.

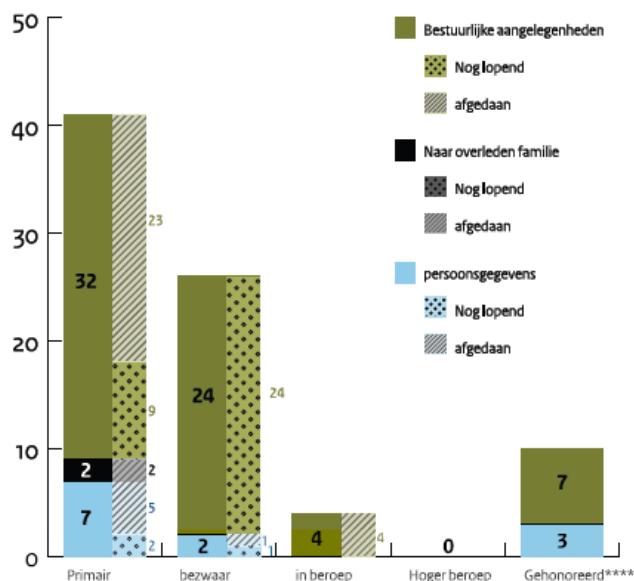
Auditdienst Rijk/Algemene Rekenkamer

De Auditdienst Rijk controleert de uitgaven uit de open begroting. De president van de Algemene Rekenkamer controleert conform de Comptabiliteitswet de geheime uitgaven. De president heeft deze controle gedelegeerd aan de Auditdienst Rijk.

Inzageverzoeken

Elke persoon heeft de mogelijkheid een aanvraag te doen naar eventueel bij de MIVD vastgelegde gegevens. Als deze gegevens niet langer actueel zijn voor de taakuitvoering van de MIVD en in deze gegevens geen bronnen of werkwijze van de dienst worden onthuld, kunnen deze in aanmerking komen voor openbaarmaking. Tegen weigering tot openbaarmaking kan bezwaar en beroep worden aangetekend. Deze bezwaren worden door een onafhankelijk commissie behandeld.

INZAGEVERZOEKEN 2016

* Daarnaast ook 10 verzoeken van Defensie of andere ministeries met verzoek tot beoordeling stukken afkomstig van (voorlopers van) MIVD in het kader van een Wob-verzoek. MIVD doet deze verzoeken niet zelf af maar beoordeelt wel de stukken op basis van de WIV 2002.

** Bezwaarzaken bij inzageverzoeken worden behandeld door het Dienstencentrum Juridische Dienstverlening van het Commando Dienstencentra van Defensie. De MIVD heeft geen invloed op de behandeltermijn.

*** Betrof beroep wegens het niet tijdig nemen van een besluit. In 3 gevallen is alsnog een besluit genomen, in het vierde geval is nooit een inzageverzoek aan de MIVD gedaan.

**** Niet gehonoreerd kan ook gewoon zijn omdat er geen stukken zijn aangetroffen, is dus niet perse een harde weigering

Notificatie

Op grond van artikel 34 Wet op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 dient te worden onderzocht of vijf jaar na het beëindigen van de uitoefening van bepaalde bijzondere bevoegdheden hiervan mededeling gedaan kan worden aan de persoon bij wie de bijzondere bevoegdheid is uitgeoefend. Het gaat om de bevoegdheid tot:

- het openen van brieven of andere postzendingen;
- het gericht onderscheppen van communicatie, zoals door het tappen van een telefoon, het plaatsen van een microfoon of een internettap;

- de selectie van ongericht onderschepte niet-kabelgebonden communicatie (SIGINT);
- het binnentreden in een woning zonder toestemming van de bewoner (art. 30 lid 1).

De CTIVD heeft in 2016 onderzoek gedaan naar de uitvoering van de notificatieplicht door de AIVD en de MIVD. Het toezichtsrapport (nr. 51) is eind december 2016 vastgesteld en begin februari 2017 naar beide kamers der Staten-Generaal gezonden.

Klachten

Met een klacht over (vermeend) optreden van de MIVD kan een persoon zich richten tot de minister van Defensie. Bij de behandeling van de klacht heeft de CTIVD een adviserende rol. Indien een klachtindiener zich niet kan vinden in de afhandeling van de klacht door de minister kan hij zich

Aantal klachten 2016	5, waarvan 3 voor advies zijn doorgestuurd naar CTIVD
Ongegrond	1
(deels) Gegrond	1
Nog in behandeling	1
Intern afgehandeld	2

vervolgens wenden tot de Nationale ombudsman.

Media

Pers- en publieksvragen worden zo snel en volledig mogelijk beantwoord. Er zit een spanningsveld tussen publieke rapportage en het werk van een inlichtingen- en veiligheidsdienst. Tussen niets zeggen en alles prijsgeven zit een wereld van verschil. Het actuele kennisniveau, de bronnen en de werkwijze kunnen én mogen niet publiek worden gemaakt. Dat beperkt de mate van openbaarheid. Bescherming van defensiemedewerkers in het veld en zo ook de werkwijze en informatiepositie van de MIVD, dient een groter belang. De MIVD gaat dan ook nooit in op individuele rechtszaken die nog worden behandeld door een echter, personeelsvertrouwelijk zijn en/of de privacy van de betrokkenen

kunnen schaden. Bij overige vragen maakt de MIVD altijd een afweging of beantwoording van de persvraag:

- de werkwijze of het actueel kennisniveau van de MIVD kan prijsgeven;
- niet in strijd is met de wettelijk bepaalde bronbescherming;
- en/of militaire operaties in gevaar kan brengen.